

**Святитель Петро Могила –
подвижник православної віри**

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва
ім. Олеся Гончара

Серія «Титани, які зміцнюють націю»

Святитель Петро Могила – подвижник православної віри

*Інформаційно-методичні матеріали
до 425-річчя від дня народження Петра Могилы,
українського політичного, церковного, освітнього діяча*

УДК 271.222-722.51(477.11)(072)

С 24

Автор-укладач: Леся Костенко

Святитель Петро Могила – подвижник православної віри : методичні рекомендації / автор-укладач Л. Костенко ; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара. – Полтава, 2021. – 24 с.

Методичні рекомендації містять матеріали, які допоможуть у підготовці заходів з відзначення 425-річниці від дня народження Петра Могили, українського політичного, громадського, церковного, освітнього діяча. Це: короткий життєпис Петра Могили, характеристика його діяльності, та рекомендації працівникам бібліотек щодо організації різноманітних книжкових виставок і соціокультурних заходів. Матеріал викладено на основі видань, наявних у фондах Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Олесь Гончара.

Методичні рекомендації адресовані фахівцям бібліотечної справи та культурно-просвітницької сфери, а також усім, хто цікавиться історією України і займається популяризацією цих знань для широкого загалу.

© Л.Л. Костенко, 2021

© Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесь Гончара, 2021

Духовна історія України рясніє величними постатями, серед яких найпомітнішою у 17 ст. є **постать Петра Могили** – церковного і культурно-освітнього діяча України, Київського митрополита, фундатора і творця нинішньої Києво-Могилянської академії, канонізованого церквою 1996 року.

Півстоліття його життя – це грандіозні реформи, які визначили розвиток українського суспільства на віки вперед. Внесок Петра Могили в зміцнення Православної церкви й розвиток української культури настільки значний, що період його активної діяльності у I пол. 17 століття навіть називають **«могилянською добою»**.

Свою кар'єру він почав як воїн, а закінчив як церковник. Він легалізував і реформував Православну церкву України, успішно розвивав книгодрукування й заснував освітні заклади, проживши лише 50 років. Помер у статусі митрополита Київського, Галицького і Всієї Русі. І запам'ятався як діяч, що прагнув зробити Київ *«другим Єрусалимом»*.

Петро Могила є феноменальною постаттю з точки зору філософа та правника. Мислитель культивував ідею сильної державної влади, освіченого і вольового правителя, ідею природного права, спільного блага, що відповідало українським традиціям. Його реформи вивели українську православну церкву з кризи, піднесли її авторитет у суспільстві та православному світі, поклали початок школі вищого типу, яка з часом здобула статус академії. Його діяльність безпосередньо вплинула на формування самосвідомості українського народу.

Формування особистості: розум, віра й багатство

Майбутній київський митрополит народився 31 грудня 1596 року в тогочасній **столиці Молдовського князівства Сучаві** (зараз – територія Румунії). Про його дитинство і юність майже нічого невідомо. Утім, можна з упевненістю назвати три речі, які сформували особистість Могили. **«Це розум, віра й багатство**, – стверджує історик отець Юрій Мицик. – *Петро народився в заможній і впливовій родині. У своїй діяльності він завжди робив наголос на освіті, книгодрукуванні й підтримці Православної церкви. Тож можна припустити, що саме в такому дусі його виховували»*.

Прізвище *«Могила»* за переказами походить від прізвиська прашура родини – **«Мовіла»**, що з молдовської означає *«горбок», «могила»*. Боярська династія Могили була **міцно пов'язана з Православною церквою**, зокрема щедро фінансувала храми в Галичині, через що там цей рід дуже шанували. А двоюрідна сестра Петра Могили Регіна Могилянка (дочка батькового брата Ієремії) була

засновницею трьох православних монастирів у Лівобережній Україні, один з яких – Мгарський монастир поблизу Лубен (Полтавська обл.).

Симеон Могила, батько Петра, на схилі літ був спочатку господарем Волощини. А згодом, після смерті старшого брата Єремії, молдовським господарем. У своїй політичній діяльності Могили орієнтувалися на Річ Посполиту й були споріднені з низкою українських православних та польських католицьких великих родів, наприклад, Вишневецькими й Корецькими. Саме ці зв'язки згодом зіграли важливу роль у житті Петра Могили.

Про **матір Петра – Маргіт (Маргариту-Меланію)** – відомо вкрай мало. За одними даними, вона була угорською княгинею, за іншими – дочкою молдовського логофета Гавриляшка. У шлюбі Симеона Могили й Маргіт народилося **шестеро синів**: Михайло, Гавриїл, Петро, Мойсей, Павло та Іоанн. І **троє доньок**: Роксана, Феодосія та Анастасія. **Петро Могила був третім із синів.**

Коли Петрові було десять років, Симеон Могила загинув. Його начебто отруїла вдова старшого брата, щоб привести до влади свого сина. Маргіт разом із дітьми була змушена переїхати до Речі Посполитої, а саме на Львівщину, де мала впливових родичів і підтримку. Незабаром померла і вона.

Опікуном Петра став магнат Станіслав Жолкевський, друга особа після короля Речі Посполитої Сигізмунда III Вази. Його родове гніздо було в Жовкві під Львовом. Молодий молдовський боярин Петро Могила при дворі Жолкевського навчався *«лицарського мистецтва й шляхетних справ»*.

Дослідники припускають, що початкову освіту Петро Могила здобув у **Львівській братській школі**, яка була організована для захисту і збереження православної віри. Стосовно подальшого місця навчання серед його біографів немає однастайності. Висловлювалися припущення, що він навчався у славетній **Замойській академії**, розташованій в родовому гнізді князів Замойських – Замості в Польщі, а згодом – у навчальних закладах Голандії та Франції. Але у списках студентів Замойської академії, що збереглися до наших днів, немає жодного на прізвище Могила. Та той факт, що Петро Могила отримав блискучу на той час освіту, не підлягає сумніву.

Петро Могила добре знав декілька мов: **молдовську, церковнослов'янську, польську, латинську, грецьку**. Володів він і **руською**, яка була найбільш наближена до нинішньої української. Мав глибокі знання з історії і протягом усього життя займався самоосвітою. Від досить швидко опанував і богословську науку, добре знав засади католицького богослов'я.

Петра Могили розглядали як імовірного претендента на молдовський чи волоський престол. Він був перспективним кандидатом із нового, прогресивного покоління. У 1619-1622 роках Петро Могила брав участь у роботі місцевих сеймиків, навіть сейму Речі Посполитої. Це стало цінним досвідом у галузі державного та політичного життя.

Крім того, він був **вправним фехтувальником і кавалеристом**, хоробрим воїном, мав військовий досвід – брав участь у кривавій **Цецорській битві 1620-го** під Яссами, в якій поляки зазнали поразки від турків, а Богдан Хмельницький потрапив у полон, а також у знаменитій переможній для поляків **Хотинській битві з військом Османської імперії 1621-го** (у 2021 році цій битві – 400 років), у якій відзначився Петро Сагайдачний.

ХОТИНСЬКА БИТВА

Петро Могила – реформатор Києво-Печерської Лаври

Перед Петром Могилою стояла велика дилема: обрати кар'єру державного і військового діяча чи стати на стезю духовну, присвятити себе захисту православ'я. Взагалі залишилися вкрай скупі відомості про те, чим займався Петро Могила в період між участю в Хотинській битві й посвятою в сан архімандрита Києво-Печерської Лаври. Десь тоді в його свідомості сталися глибокі світоглядні зміни, які й дали початок подальшій діяльності в Православній церкві. Дехто з дослідників вважає, що до цього спричинила його участь у битвах.

Майбутній митрополит переїхав із Белзького воєводства до Києва, поблизу якого придбав нові маєтності. Він не поривав зв'язків з елітою Речі Посполитої. Але водночас почав зближуватися з українським православним духовенством, насамперед із митрополитом Київським Йовом (Борецьким). Активно цікавлячись церковними справами, Могила поволі наближався до чернецтва.

П'ять років, з 1622-го по 1627-й, Петро Могила був послушником в одному зі скитів Києво-Печерської Лаври під Києвом. Він вів аскетичне життя, постив і багато молився. Спілкування з митрополитом Йовом (Борецьким) остаточно сформувало погляди Петра Могили та вказало напрям його подальшої діяльності. У 1625 році він у Лаврі **приймає чернечий постриг**.

Навесні 1627 року помер архімандрит Лаври Захарія Копистенський. А вже в грудні того ж року Петра Могила висвячують на його посаду – **очільником Києво-Печерської Лаври**. На той момент йому було **30 років**. При цьому він ще навіть не був зведений в духовний сан. Статус Петра Могили різко зріс, формально він підкорявся тільки Константинопольському патріарху, а не Київському митрополиту, і навіть носив титул "*великий архімандрит*".

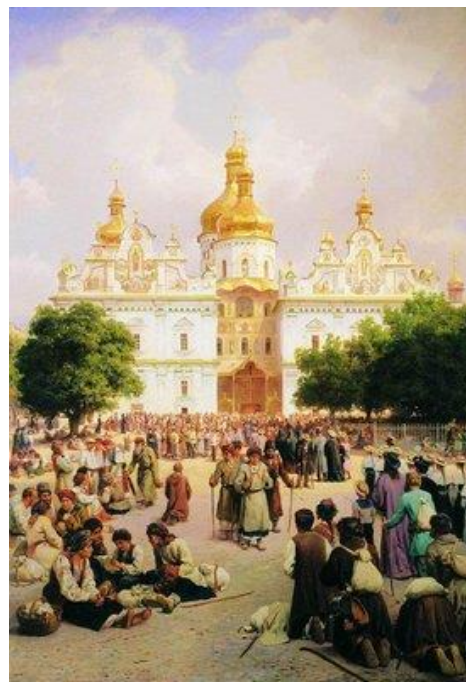
Новий архімандрит – людина молода, освічена і заможна – розгорнув бурхливу діяльність і взявся за відродження та зміцнення релігійної святині. У цьому його підтримував митрополит Йов (Борецький). Могила оточив себе мудрими сподвижниками, яким довіряв і яким міг доручити важливі завдання.

Передовсім він почав очищати ряди лаврських ченців від тих, хто прийняв постриг не за покликом душі, а з меркантильних мотивів, або не відповідав

вимогам лаврського життя. За два роки на новій посаді із 80 монахів архімандрит залишив при собі тільки 18.

Новий архімандрит висунув перед священниками суворі, але справедливі вимоги. Стосувалися вони передовсім обов'язкової загальної і богословської освіти, ретельного дотримання канонічних правил. У своїх грамотах і посланнях Петро Могила щораз звертав увагу священнослужителів на необхідність своїм життям і діяльністю служити прикладом для мирян, виконуючи Заповіді Божі, невтомно піклуватися про паству, сумлінно оберігати свою гідність від найменших проступків.

Історики писали, що під чернечою рясомою він приховував войовничість жовніра і деспотичний норов воєводича, підкреслюючи «неперебірливість» у засобах цієї «невтомної в роботі» людини. Наділений твердою волею та рішучим характером, архімандрит Петро Могила вимагав від братії послуху і, в той же час, був дуже вимогливим до себе, повторюючи, що йому як настоятелю *«поперед усіх належить бути на чернечому правилі та усякому ділі богоугодному»*.

Відомий історик **Микола Костомаров** так писав про цей період життя Петра Могили: *«Новий архімандрит зразу ж виявив свою діяльність на користь монастиря, завів нагляд над священнослужителями у селах лаврських маєтків, малограмотних наказав учити, а впертих і своєвільних – піддавати покаранням, оновив церкву, не шкодував витрат на прикрашення печер, підпорядкував Лаврі Пустинно-миколаївський монастир, заснував Голосіївську пустинь, побудував за свій рахунок при Лаврі богодільню для жебраків і задумав завести при Печерському монастирі вищу школу»*.

Він прагнув, щоб молодь отримувала гідну богословську освіту, а тому за власний кошт відправляв її вчитися за кордон. А вже восени 1631 року на території Києво-Печерської лаври **відкрив богословську школу**, де викладання велося латиною і польською мовою. На утримання цієї школи Могила відписав дві лаврські волості і подарував власне село, щоб *«юнацтво навчалось всяческому благочестію, добрим нравам і вільним наукам»*. Лаврська школа була організована за зразком єзуїтських колегій й за участі запрошених зі Львова високоосвічених ієромонахів. Найкраще із західної освіти він імплементував у православну систему.

Також під його керівництвом **лаврська друкарня** перетворилася на потужний науково-культурний осередок. За п'ять років там видали близько 15 книг і брошур (це дуже багато). Як писав дослідник історії української Церкви

Іван Огієнко, "могилянська доба - це найкраща доба в житті Печерської друкарні, доба її повного розквіту та многоплідної праці. В історії української культури початкове печерське друкарство займає найпочесніше місце".

Петро Могила взявся за виправлення й очищення тогочасних богослужбових книг. Книги були рукописними, а, отже, часто містили помилки, суб'єктивні інтерпретації та різні положення з католицьких та протестантських видань.

Він і сам був автором успішних праць. Його «Православне сповідання віри» і «Требник» перевидавалися в Європі 25 разів упродовж XVII-XVIII століть. «Православне сповідання віри» – монументальний трактат, який затвердили 4 патріархи східної церкви і 9 єпископів. Він витримав десятки видань багатьма мовами світу. А 1646 року був надрукований виправлений «Требник» із правилами всіх церковних обрядів. Тривалий час він слугував духовенству всієї країни. У «Требнику» було викладено не лише молитви й обряди, до нього було подано пояснення й настанови, як у тому чи іншому випадку слід себе поводити та чинити.

1629 року на Київському помісному соборі схвалили до видання «Літургіаріон, або Служебник» Петра Могили – книгу, яку архімандрит виправив відповідно до грецьких джерел, з його власними догматичними й обрядовими роз'ясненнями літургії. Це одна із найвизначніших праць Петра Могили, яка протягом двохсот років не втрачала свого значення.

1631 року вийшла друком «Тріодь цвітна» Петра Могили, що містила всі церковні служби – від Великодня і до свята Всіх Святих. Також завдяки його зусиллям було видано «Канон печерським святим», де поряд з руськими святими проголошувалося

вшанування печерських чорноризців. Петро Могила власноруч записав чудеса зцілення святим миром і водою, молитвами і поклонінням іконі Божої Матері в Києво-Печерському монастирі, перекази про чудеса, що мали місце в Галичині, на Волині, у Молдові.

Його записи цікаві також побутовими деталями, тонкими спостереженнями переживань віруючої людини.

Петро Могила дбав про **книгодрукування** не лише в Києві та Україні, а й **за її межами**. Він допоміг господарю Волооського князівства Матею Басарабу налагодити там видання книг слов'янською і румунською мовами, а згодом надіслав друкарню разом з майстрами до столиці Молдовського князівства – Ясс.

Також архімандрит прагнув наблизити книжну церковнослов'янську мову до живої руської, якою тоді говорили на етнічних українських землях. Він вважав, що **до Бога треба звертатися рідною мовою**. Петро Могила вживав дуже багато українських слів, завдяки чому **процес богослужіння українізувався** і став зрозумілішим для простолюду.

Чимало зробив Петро Могила для **розвитку мистецтва** в Україні. Для розпису київських церков запрошувалися кращі художники з Європи. Могила також ініціював відновлення національних святинь, реставрацію стародавніх храмів, ікон та канонізацію українських святих. Так, зусиллями Петра Могили **реставровано Святу Софію в Києві**, яка на той час була напівзруйнована і впродовж багатьох століть занедбана. Він організував реставрацію **Церкви Видубицького монастиря, Церкви Трьох Святителів і Церкви Спаса на Берестові**, для розпису якої були запрошені грецькі майстри. На одній із фресок у цій церкві, виконаних 1643-1644 рр., зображений сам Петро Могила. Його ж зусиллями було законсервовано і, таким чином, збережено для нащадків залишки давньоруської **Десятинної церкви**.

Петро Могила – ініціатор відродження Православної церкви в Речі Посполитій

30 квітня 1632 року помер польський король Сигізмунд III, який фанатично підтримував унію та активно дискримінував Православну церкву. Після його смерті найбільші шанси на корону отримав його старший син Владислав. Королевич потребував підтримки не лише католицької шляхти, а і православної, а також Війська Запорозького, яке хотів залучити до Смоленської війни та битв проти Османської імперії. Заради цього він був готовий піти на деякі поступки в церковних питаннях.

Тоді за участі Петра Могили склали **вимоги до королевича Владислава** від Православної церкви. Зокрема, йшлося про легалізацію відродженої вищої православної ієрархії, повернення Православній церкві храмів, монастирів та маєтностей, ліквідацію унії. Архімандрит Києво-Печерської лаври Могила зайняв непохитну позицію в цьому питанні, не погоджуючись на компроміси.

Подані Петром Могилою клопотання королю трансформувалися у **«Статті для заспокоєння руського народу грецької релігії, який живе у Королівстві Польському та Великому князівстві Литовському»**, які, серед іншого, надавали православним право на власну ієрархію на чолі з митрополитом і чотирма єпископами (львівським, луцьким, перемиським і мстиславським), церкви, монастирі, школи та братства і повну свободу переходу як з православ'я в унію, так і з унії у православ'я.

Зрештою, королевич Владислав хоч і не скасував унії, проте погодився легалізувати православну ієрархію, гарантував православним вільне відправлення богослужінь, будівництва нових храмів і ремонт старих, відкриття шкіл, семінарій і друкарні. 13 листопада 1632 року **Владислав IV став королем і запрягся виконати всі ці умови.**

Наступного **1633 року** церковний Собор обрав, а король Владислав IV затвердив **новим митрополитом Київським, Галицьким і Всієї Русі Петра Могилу**, а Сейм схвалив його вище зазначені «Статті...».

У той час Православна церква на українських землях була основним носієм історичних і культурних традицій народу. Проте вона перебувала в занепаді. Того ж року, що й народився Петро Могила – 1596-го – була підписана Берестейська унія, що дала початок значним змінам в українському церковному житті. Згідно з нею, більшість ієрархів Київської митрополії на чолі з митрополитом Київським вийшли з-під канонічної підлеглості Константинопольському патріархату та приєдналися до Римо-католицької церкви. Більшість храмів та монастирів відійшли уніатам.

Цьому передувало утворення нової держави – Речі Посполитої. У 1569 році Корона Польська та Велике князівство Литовське уклало Люблінську унію, внаслідок чого виникла нова держава. Це призвело до стрімких процесів полонізації й покатоличення населення, переважно еліти. Унаслідок цих перипетій роль Київського митрополита відчутно послабилася, а в самій Православній церкві регулярно виникали конфлікти.

Петро Могила зміг повернути їй законність і більшість прав. Зрештою, **активне реформування Православної церкви, розпочате Петром Могилою, мало вагомий вплив на все тогочасне суспільно-політичне життя.**

Петра Могилу називають **людиною діалогу й дипломатом**. Він прагнув примирення Церков, що часто викликало підозри й нерозуміння. Могила вів діалог з уніатами, щоб здобути поступки для Православної церкви. Вів також діалог із Військом Запорозьким, деякі представники якого звинувачували Петра Могилу в симпатіях до уніатів.

Він жив у непростий час і мусив ухвалювати непрості рішення. Утім, його перевагою було те, що П. Могила чітко бачив, яким має бути результат, – і досяг його.

Церковні реформи Петра Могили

1. 1640 року Церковний собор у Києві затвердив перший православний катехізис. Катехізис (повчання) – стислий виклад християнського віровчення у формі запитань і відповідей.

3. Було запроваджено посади митрополичих намісників.

4. Без узгодження з митрополитом ніхто не мав права посісти єпископську кафедру.

5. Встановив постійний контроль над церковним життям у єпархіях.

6. Створив церковний судовий орган – консисторії.

7. Зміцнив матеріальну базу митрополії.

8. Упорядкував організацію монастирів, було прийнято новий монастирський статут.

9. Під його управлінням було зосереджено великі земельні володіння.

10. Обмежив права магнатів втручатися у церковні справи на території своїх володінь.

11. Засновував школи, в яких вивчали основи релігії.

12. Багато зробив щодо створення умов для виховання освіченого духовенства, проповідників, полемістів.

Розмах реформ Петра Могили у церковній сфері вражає. Тому й слід по собі залишила ця унікальна особистість чималий. **Результати його реформаторських дій** можна сформулювати таким чином:

1. Петро Могила своєю діяльністю зміцнив і поширив роль православної церкви в Україні, сприяв формуванню національної свідомості.

2. Українська православна церква протягом 65 років (від 1620 р. до 1685 р.) вела самостійне духовне життя.

3. Реформи церкви переносили на український ґрунт західноєвропейські зразки духовного життя.

4. Церква духовно підтримувала боротьбу українського народу за незалежність і власну державність.

5. Церковна реформа сприяла відродженню православної церкви та перетворенню Києва на релігійний і культурно політичний центр українського народу.

Освітня реформа Петра Могили. Києво-Могилянська академія

Петро Могила присвятив значну частину свого життя розвитку православного шкільництва та освіти в Україні. Ще в 1631 році він уклав знакову обітницю: *«Я, Петро Могила, милістю Божою архімандрит Київський, Печерський, видячи в Церкві Православній велику втрату душ людських через неосвіченість духовних и невчення молоді, за ласкою й поміччю Божою й за власною волею моєю умислив фундувати школи, аби молодь у побожності, у звичаях добрих, у науках вільних вихована була».*

Заснована Петром Могилою в цьому ж 1631 році Лаврська школа стала конкуренткою Київській братській школі, що призвело до конфлікту з Військом Запорізьким, який вдалося залагодити тим, що через рік, у **1632-му обидві школи були об'єднані в одну під опікуномством Петра Могили**. Але він прагнув для неї статусу академії, тобто вищого навчального закладу.

У своїй книзі «Св. Петро Могила» отець Юрій Мицик пише, що 14 березня 1633 року Петро Могила отримав від польського короля Владислава IV грамоту на право надання статусу академії, але коронні канцлери не доклали до привілею своєї печатки, тому він не мав жодної юридичної сили. Це було зроблено свідомо, адже в академії вже можна було б викладати богослов'я, а еліта католицької Речі Посполитої не хотіли зміцнення Православної церкви. Лише через чверть століття на підставі Гадяцького договору 1658 року Києво-Могилянський колегіум формально стане **Києво-Могилянською академією**. Утім, увесь цей час у ньому, не афішуючи цього, уже викладали богослов'я.

За рівнем викладання і змістом навчальних програм колегіум відповідав вимогам європейської вищої школи. Навчання в закладі ґрунтувалося на загальноприйнятій у європейських навчальних закладах програмі – це **сім вільних наук**. Повний курс навчання тривав 12 років, усього викладали 30-32 предмети. Спудеї колегіуму вивчали **катехизис, арифметику, геометрію, нотний спів та музику, поетику, ораторське мистецтво, мови**. Вершиною освіти були **філософія та богослов'я**. Могилянські вчені досліджували окремі проблеми філософії, писали твори, проводили філософські диспути, до яких залучали і студентів. Тобто вже за Петра Могили відбувається **становлення в Україні професійної філософії**.

Щорічно у стінах академії навчалася близько 2 тис. студентів. Станових обмежень для отримання освіти в ній не було. Вона стала науковим та духовним

центром слов'янського світу. Навчальний заклад утримувався на кошти Петра Могили. Він подарував академії власне село Позняківку, надавав допомогу вчителям і учням.

Викладачі навчального закладу та його спудеї мали змогу постійно користуватися однією з найбагатших на той час власною бібліотекою Петра Могили. Цю ж бібліотеку митрополит заповів колегіуму. Перша бібліотека навчального закладу розташовувалася на другому поверсі побудованої митрополитом трапезної. **Приватна бібліотека Петра Могили стала основою бібліотеки Києво-Могилянської академії** і заклала традицію дарування книг для потреб навчального закладу.

Серед студентів Києво-Могилянської академії чимало відомих імен, які увійшли в історію. Це – український православний діяч Інокентій Гізель, філософ і письменник Григорій Сковорода, церковний і освітній діяч, мовознавець Мелетій Смотрицький, архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський Лазар Баранович, перший український учений-орієнталіст Василь Григорович-Барський та багато інших.

Із навчальним закладом пов'язані імена гетьманів України: Юрія Хмельницького, Івана Самойловича, Петра Дорошенка, Павла Тетері, Івана Виговського, Данила Апостола, Івана Мазепи, Пилипа Орлика. Більша половина українських гетьманів були вихованцями Києво-Могилянської академії.

Авторитет та якість освіти приводили сюди й іноземних студентів: греків, чорногорців, сербів, боснійців, волохів, молдаван, білорусів, болгар, італійців.

Зазнала академія й мовних утисків: 1784 року влада заборонила читати лекції українською мовою. Проіснувала Києво-Могилянська академія 185 років і за указом Синоду в серпні 1817 року цей навчальний заклад був закритий.

Лише через 175 років забуття, за часів незалежності України, 1992 року Києво-Могилянська академія була відроджена і зараз є могутнім науковим осередком та одним з найкращих навчальних закладів України.

Слід зазначити, що Києво-Могилянська академія – не єдине дітище митрополита. Петро Могила був ініціатором відкриття навчальних закладів в інших місцях, а саме: Кременці, Яссах, Волині.

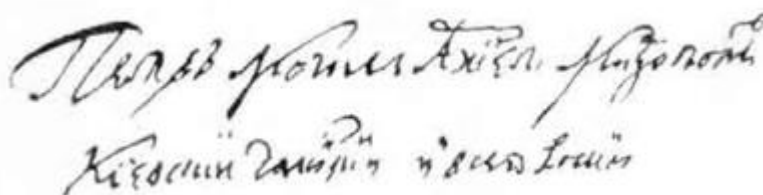
Останні роки життя та заповіт Петра Могили

У лютому 1645 року Петро Могила востаннє побував на своїй батьківщині – Молдові. Він приїхав на весілля доньки молдовського господаря Василя Лупула і польського можновладця Януша Радзивілла. В Яссах митрополит виголосив велику проповідь *«Мова духовна»*, яка потім вийшла друком у Києві **як зразок церковної риторики на тему шлюбу**.

Останньою великою працею Петра Могили був **«Требник»**, виданий за **2 тижні до смерті** митрополита – 16 грудня 1646 року. На 1700 сторінках описано й обґрунтовано обряди східної церкви (там, де вони розходяться з обрядами західної церкви, пропонуються компроміси). Могила розумів, що від конфесійних незгод страждав, передусім, український народ, послаблений боротьбою *«Руси з Руссю»*. На відміну від козацтва, яке тяжіло до революційного способу розв'язання проблем, митрополит стояв за еволюційний шлях подолання суперечок. Це й привело його до переговорів із католиками, які, однак, ускладнилися через непоступливість Ватикану.

Свій заповіт Петро Могила, який очолював українську православну церкву 14 років, склав за 9 днів до смерті. У ньому було написано: *«У святій вірі, в якій я народився, був вихований і з волі та ласки Божої маю високе митрополиче звання, у ній же хочу, вік свій завершивши, стати перед величчям Господа свого... Бачачи, що занепад святого благочестя в народі руському походить лише від цілковитої нестачі освіти й науки, я дав обітницю своєму Господу, що все своє майно, котре дісталось мені від батьків, і все, що буде діставатися від прибутків, одержаних з доручених мені святих місць і з маєтків, для цього призначених, віддаватиму частково на відновлення зруйнованих храмів Божих, від яких лишилися жалюгідні румовища, частково – на заснування шкіл у Києві»*.

Перед смертю він відписав заснованій ним колегії більшу частину власного майна, усі придбані ним у Києві будинки, Солениківський палац на Подолі, всю свою бібліотеку (найбагатшу в Києві), 76 тис. злотих, а також чверть усього домашнього срібла, сакос, митру, хрест та ін.

Власноручний підпис Петра Могили

Золота доба митрополита Петра Могили закінчилася з його смертю. **Помер Петро Могила о третій годині ночі 1 січня 1647 року (за новим стилем).** Поховали його аж після заміщення залишених ним церковних посад (через два з половиною місяці після смерті). Труна з тілом стояла в соборі Святої Софії аж до 19 березня. Того дня її при великому скупченні народу перевезли до Успенської церкви Печерської лаври й опустили в яму у

лівому (північному) криласі, біля західної пари підкупольних пілонів, де спорудили саркофаг із червоношиферних плит, обкладених цеглою.

Майже 300 років ніхто не тривожив вічного сну цієї видатної особистості. Але під час Другої світової війни, в листопаді 1941 року, Успенський собор підірвали. Вибухівку заклали саме біля місця поховання Петра Могили, тому труну з прахом засновника Києво-Могилянської академії було вщент знищено.

У 1996 році в Парижі ЮНЕСКО провела міжнародну конференцію, присвячену великому просвітнику, культурному і релігійному діячеві Петру Могилі на відзначення 400-річчя від дня народження і 350-річчя з дня його смерті.

А 12 грудня цього ж 1996 року на Соборі Української Православної Церкви Київського Патріархату **Петра Могилу долучено до лику святих.** І цього ж таки року його канонізувала й Румунська православна церква.

Національний Банк України до 400-річчя від дня народження Петра Могили випустила пам'ятну ювілейну срібну монету номіналом 10 грн., яка була введена в обіг 25 грудня 1996 року.

Хоча Петро Могила й не здійснив усіх своїх великих задумів, та він назавжди залишиться у нашій історії. Ми схилиємося перед величчю цього сина Молдови, що присвятив усього себе Україні, яку називав *«отчизною коханою»*. З огляду на значний внесок у розвиток української культури та духовності Петра Могилу сміливо можна назвати за словами, вміщеними в його епітафії, *«великим і славним мужем»*.

Вшанування пам'яті Петра Могили у бібліотеках

Для відзначення 425-річчя від дня народження Петра Могили у публічних бібліотеках варто використовувати різноманітні форми роботи: проведення соціокультурних заходів, оформлення виставок і переглядів літератури, тематичних полиць, створення бібліографічної продукції (рекомендовані списки літератури, попереджувальні довідки), огляди тематичних інтернет-ресурсів, проведення бібліографічних оглядів літератури про Петра Могилу, організацію переглядів кінофільмів про нього, створення різного роду медіапродукції (інтерактивні плакати, слайдові презентації, відеоролики, віртуальні виставки, медіапрезентації), присвячені цій видатній особистості, здійснення інших бібліотечних активностей.

Виставки літератури

Основне місце в наочній популяризації інформаційних джерел із фондів бібліотек про Петра Могилу займають книжкові виставки. Вони привернуть увагу користувачів до його особистості та пробудять бажання якомога більше дізнатися про нього. Виставка може бути як **самостійною**, так і **супроводжуючою** соціокультурний захід про Петра Могилу. На ній бажано представити як книжкові видання, так і окремі матеріали із журналів та газет.

Пропонуємо **десятку найбільш вдалих форм книжкових виставок** для популяризації інформаційних джерел про Петра Могилу:

Виставка-портрет	Виставка-персоналія
Виставка-вшанування	Виставка-досьє
Виставка-ювілей	Виставка-пам'ять
Виставка-знайомство	Виставка-визнання
Виставка-панорама	Виставка-шана.

Ці виставки літератури (перегляди, тематичні полиці) можуть мати такі **назви**:

- 1) «Сила і велич Петра Могили»;
- 2) «Петро Могила – гордість нації»;
- 3) «Подвижник православної віри»;
- 4) «Петро Могила і відродження православ'я»;
- 5) «Митрополит Київський, Галицький і Всієї Русі»;
- 6) «Велична постать реформатора Петра Могили»;

- 7) «Від воїна – до митрополита»;
- 8) «Петро Могила: розум, віра і багатство»;
- 9) «Син Молдови, що присвятив себе Україні».

Для популяризації інформаційних джерел, що експонуються на виставці, бажано, щоб було оформлене **письмове заохочувальне звернення** до користувачів, що спонукатиме до активних дій, наприклад, таке:

Друзі!

Усі ви чули про знамениту Києво-Могилянську академію. А чи знаєте ви, чому її названо «могилянською»? Тому що її фундатором був Петро Могила – заможний молдовський боярин, що присвятив себе Україні.

Ознайомтеся з цією виставкою літератури і перед вами постане постать грандіозного реформатора вищої освіти та великого поборника української православної церкви.

Усі інформаційні джерела, що планується показати на виставці, варто згрупувати у тематичні блоки і розтавити їх за **декількома розділами**, наприклад, такими:

Розділ 1 «Заможний молдовський боярин»

Розділ 2 «Архімандрит Києво-Печерської Лаври»

Розділ 3 «Видавець духовної літератури»

Розділ 4 «Фундатор Києво-Могилянської академії».

При оформленні книжкової виставки варто не лише виставити за розділами інформаційні джерела, а й дещо **її унаочнити**: прикріпити фотографії, ілюстрації, кольорові роздруківки, цитати, елементи атрибутики, пов'язані з темою виставки.

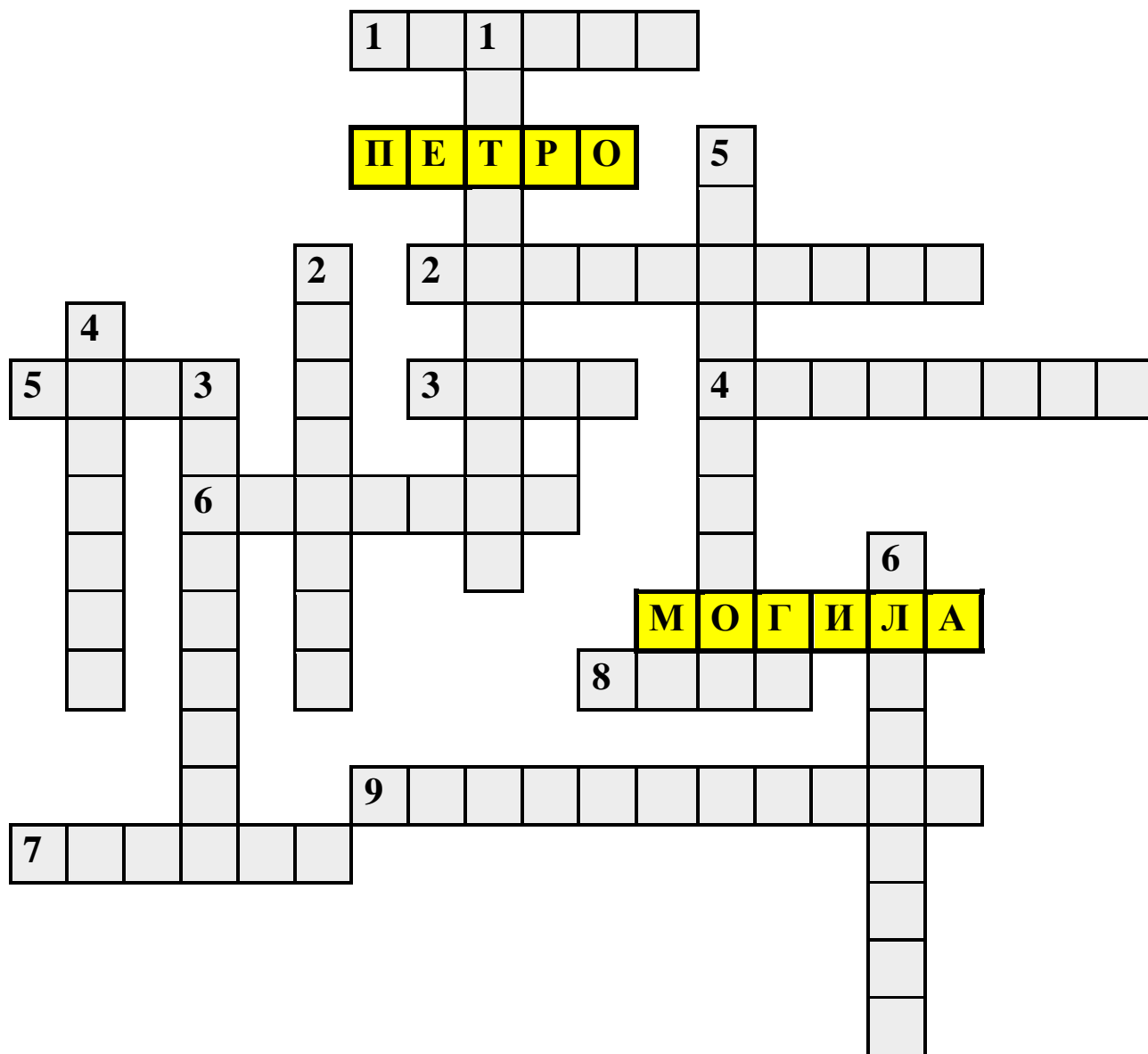
Доцільно також біля книжкової виставки проводити **бібліографічні огляди** для розкриття змісту тих матеріалів, що експоновані на виставці, та демонстрації їх користувачам.

Літературна виставка-кросворд

Одним із видів книжкової виставки про Петра Могилу може бути оформлення **виставки-кросворду**. Сам кросворд розміщується в центрі виставки, а поряд – інформаційні джерела, де «захований ключ» до розгадки кросворду. Обов'язково має бути на виставці й **письмове звернення до користувачів із закликом розгадати пропонуваній кросворд, використовуючи літературу, представлену на виставці.**

Пропонуємо такий кросворд про Петра Могилу:

Кросворд «Петро Могила»

По горизонталі:

1. Ім'я батька Петра Могили. (*Симеон*)
2. Назва величного собору у Києві, який був реставрований зусиллями Петра Могили, і в якому тривалий час перебувало його тіло після смерті й до моменту поховання. (*Софійський*)
3. Ім'я Київського митрополита, спілкування з яким найбільше вплинуло на прийняття Петром Могилою рішення про чернечий постриг. (*Йова*)
4. Скільки років було Петру Могилі, коли його висвятили на очільника Києво-Печерської Лаври? (*тридцять*)
5. Петро Могила є автором відомої фрази: «Безділля породжує ...» (*гріх*)
6. Назва релігійного твору Петра Могили з описом обрядів східної церкви, виданих 1646 року, за два тижні до його смерті, що перевидавалися потім в Європі 25 разів (*Требник*)

7. Назва міста Молдовського князівства, де народився Петро Могила. (*Сучава*)
8. Ким був молодий Петро Могила перед постигом в монахи? (*воїн*)
9. Титул, який отримав Петро Могила, очоливши Києво-Печерську Лавру. (*Архімандрит*).

По вертикалі:

1. Релігійний чин, у якому помер Петро Могила (*митрополит*)
2. Скільки років прожив Петро Могила? (*п'ятдесят*)
3. Переможна битва з турками 1621 року, у якій брав участь молодий Петро Могила. (*Хотинська*)
4. Місяць, у якому народився Петро Могила. (*грудень*)
5. Залишки якої давньоруської церкви зусиллями Петра Могили було законсервовано, а відтак і збережено для нащадків? (*Десятинної*)
6. Ім'я польського короля, який затвердив рішення про обрання Петра Могили Митрополитом Київським, Галицьким і Всієї Русі. (*Владислав*).

Слушна порада: якщо інформаційних джерел про Петра Могилу у бібліотеці небагато і створити повноцінну книжкову виставку-кросворд немає змоги, то цей кросворд можна використати як один із елементів (завдань учасникам) при проведенні соціокультурних заходів про цю видатну особистість.

Літературна виставка-тест

Інформацію про Петра Могилу із фондів бібліотеки можна популяризувати й шляхом оформлення **виставки-тесту**, розміщуючи на ній запитання із варіантами відповідей та літературу, яка допоможе визначити правильні відповіді серед запропонованих варіантів.

Кожен тест краще надрукувати на окремій картці, а потім прикріпити ці картки у різних місцях виставки: так зручніше для користувачів та краще для зовнішнього вигляду виставки.

Пропонуємо варіанти **коротких тестів для розміщення на виставці:**

1. Петро Могила народився:
 - а) в Румунії;
 - б) в Молдові;**
 - в) в Україні.
2. Молодий Петро Могила як воїн брав участь у:
 - а) Полтавській битві;
 - б) Цецорській битві;**
 - в) Берестецькій битві;
 - г) Хотинській битві.**

3. Петро Могила п'ять років був послушником у:
 - а) у **Києво-Печерській Лаврі;**
 - б) у Почаєвській Лаврі;
 - в) у Святогірській Лаврі.

4. Петро Могила став очільником Києво-Печерської Лаври:
 - а) у 25 років;
 - б) у **30 років;**
 - в) у 45 років.

5. Петро Могила був засновником:
 - а) Острозької академії;
 - б) **Києво-Могилянської академії;**
 - в) Замойської академії.

6. Петро Могила був митрополитом Київським, Галицьким і Всієї Русі протягом:
 - а) **14 років;**
 - б) 17 років;
 - в) 20 років.

7. Петра Могилу поховали:
 - а) у Софійському соборі;
 - б) у **Києво-Печерській Лаврі;**
 - в) у родовому маєтку в Сучаві.

Якщо дані тести не будуть використовуватися при оформленні виставки, то на їх основі можна зробити віртуальну тест-вікторину або запропонувати як завдання учасникам тематичного заходу про Петра Могилу офлайн.

Соціокультурні заходи

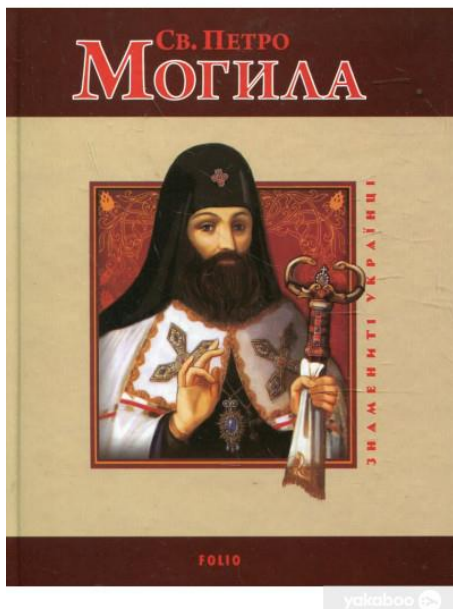
При підготовці сценаріїв соціокультурних заходів про Петра Могилу працівники бібліотек можуть використати історичний та фактографічний матеріал із даних Методичних рекомендацій, доповнивши їх інформацією із джерел, що пропонуються у кінці видання.

Найбільш доречним буде проведення соціокультурних заходів із популяризації інформації про Петра Могилу у таких **формах**:

Бібліотечне портфоліо	Історичний альманах
Година-дослідження	Пізнавальний простір
Історична панорама	Година цікавих повідомлень
Бібліознайомство	Інформаційний сеанс
Коментований відеоперегляд	Слайд-інформація
Вечір-знайомство	Палітра духовності

Історичне занурення
Гроно величі
Культурно-духовна мозаїка
Сторітелінг

Бібліотечний погляд
Мандрівка в історію
Інформаційне досье
Духовний портрет

Окремим заходом у бібліотеці може стати обговорення книги «Св. Петро Могила» Юрія Мицика. Цей захід для молоді може мати назву книжкова студія-диспут «Петро Могила. Дух. Епоха. Людина».

Юрій Андрійович Мицик, автор цієї книги – відомий історик, доктор історичних наук, професор, протоієрей Православної церкви України. На основі глибоких досліджень та архівних матеріалів він висвітлює життєвий шлях Петра Могили, аналізує найважливіші риси його світогляду та роль у боротьбі за зміцнення православної церкви. Також у книзі приділено увагу ставленню Петра Могили до мови і питанням толератності (дипломатичності) та описується його

освітня реформа.

Книга Мицика складається з двох частин «Життєвий шлях Петра Могили» та «Характерні риси світогляду Петра Могили» – так само можна розділити на тематичні частини й сам захід. Тема заходу вимагає також і активного обговорення з аудиторією окремих моментів діяльності Петра Могили, описаних в книзі. Ведучій заходу варто зробити й огляд видань та статей із періодики.

Будучи людиною високоосвіченою і мудрою, Петро Могила у своїх працях релігійної та філософської тематики висловив **багато цікавих суджень і думок**, які не втрачають своєї актуальності й для людей XXI століття, а деякі з них стали афоризмами. Тому пропонуємо організувати і провести для молодіжної аудиторії бібліотеки захід **етично-філософського спрямування**, наприклад, зустріч-діалог або **бесіда-роздум «Світ духовності Петра Могили»**, де зосередитися на з'ясуванні змісту та аналізі його мудрих висловлювань і пов'язати їх із сучасністю.

Пропонуємо добірку висловів великого українця, що можуть знаходитися у фокусі обговорення аудиторії.

Мудрі думки (цитатник) Петра Могили

1. Щаслива є та душа, яка сама себе судить.
2. Три речі є до вподоби Богу і людям: згода братів, милосердя до ближніх і згода між чоловіком та дружиною.
3. Безділля породжує гріх.
4. Подружня любов не тільки все в домі споряджає, а ніби день від дня добро примножує.
5. Без згоди та спільної любови народжується в домі постійна пожежа смутку й печалі, а втіха не приноситься.
6. Намагайтеся власні недоліки пізнавати, бо найбільше й найчастіше те людину зводить, коли вона того собі за гріх не кладе.
7. Коли люди руками рани завдають, забивають, крадежі й грабежі чинять, то дотикаються речей, Богові бридких і нечистих.
8. Ті грішать, котрі обітниць своїх не виконують.
9. Людина у вчинках своїх і потузі не є одностайна й послідовна.
10. Гарно й почесно бути свічкою, бути оком, бути сіллю, бути ангелом. Але свічка має світити, око має дивитися, сіль має діяти на гнилизну та її припиняти. Посланцеві ж неба треба уважно дбати й самому по-ангельському жити, та й тих, що йому доручені, належно наставляти.
11. Хто пасе, той мусить не спати, не піддаватись розвагам, а перебувати біля своїх овець.
12. Не зближуйся з тими, що лукавлять, не заздри таємно тим, що перечать, бо суперечники своєю природою уподібнюються до крука, хижого птаха.

Ці та інші цитати Петра Могили можна використати працівникам публічних бібліотек для оформлення книжкових виставок, переглядів літератури та створенні медійної продукції.

«Могилянська» вікторина

Оскільки Петро Могила свого часу був натхненником та засновником передового навчального закладу, який зараз називається Києво-Могилянська академія, то молодим користувачам публічних бібліотек, варто запропонувати так звану «**Могилянську**» вікторину, запитання якої стосуються цього навчального закладу **в історичному розрізі**.

Орієнтовні запитання вікторини:

1. У якому році і за яких обставин була створена Києво-Могилянська академія?
2. Назвіть першу історичну назву цього навчального закладу?
3. На які кошти утримувалася Києво-Могилянська академія?
4. Перелічіть предмети, які викладалися у Києво-Могилянській академії в 17-18 столітті?
5. Скільки років тривав повний курс навчання у Києво-Могилянській академії?

6. Чи мали право навчатися в Києво-Могилянській академії іноземці?
7. Чи були станові або майнові обмеження для отримання освіти у Києво-Могилянській академії?
8. Хто із видатних історичних постатей отримав освіту у Києво-Могилянській академії у різні часи?
9. Скільки років проіснувала створена Петром Могилою Києво-Могилянська академія? Коли вона була відроджена?

Вікторину стосовно створеної Петром Могилою Києво-Могилянської академії можна провести не лише у традиційній формі, зачитуючи чи виводячи на екран вказані запитання, а й у **вигляді вікторини-пазла**. Для цього треба взяти велике зображення Києво-Могилянської академії (сучасної чи історичної), розрізати його на дев'ять (за кількістю запитань) частин, наклеїти їх на картон, зі зворотнього боку на кожній частині написати по одному запитанню. Користувачі, відповідаючи на запитання, перевертатимуть по черзі частини зображення, щоб утворилося повноцінна картина. Така **інтерактивна вікторина-пазл** чудово доповнить соціокультурний захід про Петра Могилу. Її ж можна зробити і в електронному варіанті, виводячи пазли на екран.

Розповідаючи про Петра Могилу як засновника Києво-Могилянської академії і зосереджуючи свою увагу на характеристиці цього навчального закладу, можна запропонувати молодим користувачам **перегляд відеофільму чи телефільму (онлайн екскурсію) про сучасну Києво-Могилянську академію**, вшанування пам'яті її видатного засновника, про спеціальності, які там сьогодні можна освоїти, наукову бібліотеку вишу, фундаментом якої стала приватна книгозбірня Петра Могили.

Список використаних та рекомендованих джерел

1. Видаті постаті в історії України IX-XIX ст. : короткі біографічні нариси : історичні та художні портрети / за редакцією В. І. Гусєва. – Київ : Вища школа, 2002. – 359 с.
2. Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков / А. Жуковський. – Київ : Мистецтво, 1997. – 304 с. : іл.
3. Записки святителя Петра Могили / Упоряд. І. В. Жиленко. – Київ : Фенікс, 2011. – 528 с.
4. Костомаров М. І. Галерея портретів : біограф. нариси / М. І. Костомаров. – Київ : Веселка, 1993. – 326 с. – (Золоті ворота).
5. Мицик Ю. Київські митрополити XVII-XVIII ст. / Ю. Мицик ; Д. Рудюк ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Г. Грушевського НАН України. – Харків : Фоліо, 2018. – 121 с. – (Знамениті українці).

6. Мицик Ю. А. Св. Петро Могила / Ю. А. Мицик. – Харків : Фоліо, 2012. – 126 с.
7. Між двох вогнів : друга половина XVI – перша половина XVII ст. / упорядник І. О. Ворончук. – Київ : Україна, 1996. – 411 с. – (Історія України в прозових творах та документах).
8. Нізовський А. Ю. Сто великих реліквій і скарбів України / А. Ю. Нізовський. – Київ : Арій, 2010. – 400 с.
9. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. – Київ : Український Центр духовної культури, 1997. – 328 с.
10. Соколенко С. В. Митрополит Петро Могила. Маловідомі сторінки життя / С. В. Соколенко. – Київ : ТОВ «Видавництво «Гетьман», 2013. – 294 с.
11. Сто найвідоміших українців. – Київ : Країна Мрій, 2015. – 680 с.
12. Хроніка-2000 : (Святитель Петро Могила) / редактор В. Г. Крючков. – Київ : Задруга, 2004. – 728 с. – (Хроніка-2000 ; вип. 60.).

Електронні ресурси

1. Митрополит Петро Могила [Електронний ресурс] // Герої України : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2021. – Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ua/mitropolit-petro-mogila> (дата звернення: 10.12.2021). – Назва з екрана.
2. Семенченко М. Петро Могила: воїн, дипломат, святий [Електронний ресурс] / М. Семенченко // Локальна історія: [сайт]. – Текст. і граф. дані. – [Б.м.], 2021. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/petro-mogila-voyin-diplomat-sviatii/> (дата звернення 13.12.2021). – Назва з екрана.
3. Семчинський С. Незвіданий Петро Могила: від народження до заповіту [Електронний ресурс] / С. Семчинський // На скрижалях: [блог]. – Текст. і граф. дані. – [Б.м.], 2016. – Режим доступу: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/11/blog-post_25.html (дата звернення: 13.12. 2021). – Назва з екрана.
4. Сорока М. Святитель Петро Могила: «Безділля породжує гріх» [Електронний ресурс] / М. Сорока // Укрінформ [сайт]. – Текст. і граф. дані. – [Б.м.], 2017. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2159054-svatitel-petro-mogila-bezdilla-porodzue-grih.html> (дата звернення 10.12.2021). – Назва з екрана.
5. 1596, народився Петро Могила [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті: [сайт]. – Текст. і граф. дані. – [Б.м.], 2019. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/gruden/31/1596-narodyvsya-petro-mogyla> (дата звернення: 10.12.2021). – Назва з екрана.

Науково-практичне видання

Святитель Петро Могила – подвижник православної віри
методичні рекомендації
до 425-річчя від дня народження

Автор-укладач Леся Костенко

<i>Редактор</i>	<i>Н. Фенько</i>
<i>Комп'ютерний набір</i>	<i>Л. Костенко</i>
<i>Комп'ютерна верстка</i>	<i>О. Якубовський</i>
<i>Відповідальна за випуск</i>	<i>С. Сичова</i>

Підписано до друку 21.12.2021. 24 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесь Гончара
36039, м. Полтава, вул. Гончара, 25а
<http://libgonchar.org>
E-mail: pobugonchara@ukr.net